

зація праці, членом якої є Україна (Міжнародна організація праці (МОП) здійснює немалий вплив на зміст та функції завдань, які виконують органи державного управління трудовими ресурсами; рекомендаціями даної міжнародної організації дедалі ширше користуються країни як з розвинутою, так і перехідною економікою), профільні комітети та відомства на державному та регіональному рівнях, а також трудові колективи в рамках організації, представлених профспілковими комітетами, до компетенції яких входить формування стабільних трудових колективів, робота з кадрами, їх розвиток та забезпечення дотримання прав і свобод тощо.

Розглядаючи напрямки реалізації функцій держави в даній сфері, враховуючи, що основним завданням держави є формування конкурентоздатного трудового потенціалу країни, який би характеризувався приростом населення, збільшенням економічно активної його частини (що означає збільшення валового національного продукту та зменшення економічно активної складової, яка перебуває на утриманні за рахунок бюджету й становить лише видаткову його частину), зростанням добробуту населення, якості його життя, а також покращення таких якісних характеристик, як здоров'я, середній строк життя, освіченість, кваліфікація тощо, необхідно згадати наступні: демографічна політика, політика в галузі освіти, політика зайнятості, політика праці, політика заробітної плати та соціальна політика, пов'язана в першу чергу з покращенням умов праці і добробуту. Охороною здоров'я, розвитком культури і мистецтва тощо.

Наразі існує безліч програм, що стосуються розвитку трудового потенціалу, розробляється й вже прийнята ціла низка законопроектів, які б сприяли даним процесам. Всі існуючі програми розробляються й функціонують в рамках визначених в Указі Президента України основних напрямків розвитку трудового потенціалу в Україні на період до 2010 року. Саме 2010 рік за попередніми прогнозами (які не враховували настання світової кризи з її яскравими наслідками для економіки України) вважався переломним за основними показниками, що стосувались негативних явищ в примноженні та розвитку трудових ресурсів, зокрема: уповільнення темпів скорочення населення, а з 2010 року – незначний його приріст; поступове зростання зайнятих в галузях економіки на 1-2 млн.чол. за кожні 10 років; покращення якості життя населення в результаті позитивних ефектів, отриманих від реалізації цілого ряду

заходів, розроблених в рамках демографічної та інших політик держави [5].

Отже, згідно Указу, серед рис, характерних трудовому потенціалу України на сучасному етапі, виділяють: зниження народжуваності і збільшення смертності, скорочення тривалості життя і загальне старіння населення, проблеми безробіття, поширення нелегальної трудової діяльності, зниження національного інтелектуального та освітнього потенціалу, значного розшарування населення за рівнем доходів. Задля подолання всіх вищезазначених негативних тенденцій розвитку трудового потенціалу державні органи влади повинні розробляти та реалізовувати спеціальні заходи, спрямові, в першу чергу, на поліпшення природної бази формування робочої сили; надання населенню професійно-технічної (надзвичайно актуально в умовах значного надлишкового попиту на кваліфіковані кадри даних професій) та вищої освіти; розширення центрів підготовки, перепідготовки та перекваліфікації тимчасово вивільнених людських ресурсів; досягнення оптимального балансу продуктивної зайнятості та рівня безробіття; поліпшення охорони праці та здоров'я працюючих; забезпечення соціального захисту всіх верств населення (як економічно активного, так і економічно пасивного); забезпечення зростання реальних доходів населення та правовий захист прав та свобод населення, наданих їм Конституцією України (зокрема стаття 43 про право вільного вибору сфери, виду та місця роботи) та відповідними законодавчими та нормативними актами.

Наразі актуальним залишається не питання визначення ролі держави в регулюванні розвитку трудового потенціалу країни, суть та напрямки якої вже давно доведені та затвердженні, а їх практична реалізація, труднощі втілення в життя якої пов'язані з проблемами фінансування, недостатнім рівнем соціального партнерства в трикутнику найманий працівник – роботодавець – держава, нерівномірне лобіювання інтересів роботодавців та працевздатного населення (працюючих та безробітних) в загальнодержавних та місцевих представництвах державної влади.

1. Хміль Ф.І. Управління персоналом. – К., 2006. 2. Осовська Г.В., Крушельницька О.В. Управління трудовими ресурсами. – К., 2003. 3. Закон України "Про зайнятість населення". – К., 1991. 4. Портер М. Стратегія конкуренції. – К., 1997. 5. Лукашевич В.М. Економіка праці та соціально-трудові відносини. – Л., 2004.

Надійшла до редколегії 12.09.11

Н. Рилач, канд. екон. наук

ВИКОРИСТАННЯ КРИТЕРІЇВ КОНВЕРГЕНЦІЇ ДЛЯ НАБЛИЖЕННЯ СТАНДАРТІВ СФЕРИ НАУКИ І ТЕХНОЛОГІЙ УКРАЇНИ ДО ЄС

Стаття присвячена теоретико-методологічному аналізу особливостей взаємодії України і ЄС у науково-технологічній сфері в сучасних умовах інтернаціоналізації та глобалізації. Особлива увага приділяється системно-концептуальному визначенню й обґрунтуванню шляхів конвергенції науково-технологічних стандартів ЄС в Україні а також розробці пропозицій щодо механізмів їх інтенсифікації.

The project is dedicated to the theoretical and methodological analysis of particularities of integration of Ukraine and the EU in science and technology domain in contemporary conditions of internationalization and globalization. A special attention is drawn to the system and conceptual definition of ways of convergence science-technological EU-standards in Ukraine and to the elaboration of proposals as to the mechanisms of its intensifications.

Наука й технології завжди займали одне з центральних місць політико-економічного устрою Європи. Ще у 1950 р. в рамках Євратома країнам-учасникам було запропоновано продукувати сучасні знання в галузі ядерної енергетики з метою забезпечення безпеки. Починаючи з 1980-х рр. швидко зростаючі темпи інтернаціоналізації науково-технологічної сфери та виробничих структур, а також супутній поділ праці підштовхнули уряди країн використовувати технологічний розвиток як

інструмент економічного розвитку. В цей же час в силу вступили так звані "Рамкові програми". З середини 1990-х рр. вже не наука й технології, а інновації – поняття, яке охоплює права інтелектуальної власності, освіту, організаційні зміни, інституційні програми, стандарти тощо, посіли провідне місце в політиці Євросоюзу.

Проблематиці взаємовідносин з Євросоюзом було приділено чимало уваги в публікаціях вітчизняних учених та спеціалістів. Так, багато питань теоретичного та

прикладного змісту знайшли відображення у працях В. Андрійчука, О. Білоруса, В. Будкіна, І. Бураковського, В. Вергуна, А. Гальчинського, Г. Климка, В. Клочка, А. Кредісова, Д. Лук'яненка, В. Новицького, Ю. Пахомова, О. Плотнікова, А. Поручника, А. Румянцева, В. Степаненка, А. Філіпенка, О. Шниркова та інших українських авторів. Також слід зазначити роботи російських і зарубіжних науковців, зокрема, В. Виноградова, Б. Гурне, М. Делягіна, С. Караганова, Д. Кауфмана, Я. Корнаї, Дж. Стігліца, Е. Сікоса, А. Фролова, в яких розглядаються практичні умови міжнародної економічної інтеграції транзитивних країн. Проблеми співробітництва України з ЄС у науково-технологічній сфері у своїх працях висвітлюють І. Гузенко, С. Кацура, Ю. Макогон, В. Ходикіна та ін. Питаннями розвитку й ефективного використання науково-технологічного потенціалу займаються О. Амоша, Ю. Бажал, В. Геєць, Б. Данилишин, Т. Панфілова, Л. Радзівська, Л. Федулова. В економічній літературі велика увага приділяється розгляду проблем інноваційного розвитку і функціонування інноваційної інфраструктури. Водночас сучасні науково-технологічні зміни, поглиблення інтернаціоналізації та транснаціоналізації наукових досліджень і розробок у контексті співпраці країн різного економічного рівня не знайшли достатнього висвітлення в науковій літературі, що підкреслює актуальність даної роботи.

Внаслідок цього, без підвищення рівня розвитку сучасних високих технологій і включення України до високотехнологічного та інвестиційного обміну з країнами Євросоюзу, удосконалення науково-технологічного потенціалу, нашій державі буде досить складно розбудувати національну інноваційну систему, що є передумовою для існування поглиблених форм взаємодії з ЄС.

Перехід від науково-технічної до інноваційної політики в ЄС відбувався внаслідок зміни моделі економічної динаміки – з'явилося нове поняття "економіка, що ґрунтується на знаннях" [8], яке означає, що сучасна капіталістична економіка базується в меншій мірі на капіталі та робочій силі, а в більшій – на знаннях, які на даному етапі стають ключовим фактором виробництва. Аргументами в цьому були:

1) прискорення темпів виробництва, продукування та використання нових знань;

2) зростаюча експансія знань в інші галузі, такі як інформаційні та телекомунікаційні технології, біотехнології, нові матеріали, нанотехнології тощо, які значно впливають на економічну динаміку;

3) зростаюче значення "невиробничого сектору" – сфери послуг, а також посилення зв'язку між рівнем освіти робочої сили і якістю зайнятості.

На зламі XX-XXI ст. стратегія ЄС в галузі науки, технологій та інновацій позиціонується серед головних цілей ЄС. Пріоритетними напрямками стають розвиток людських ресурсів, поліпшення довкілля, а технологічні нововведення мають соціальну спрямованість.

Сучасний етап науково-технологічної політики ЄС розпочався у 2000 р., коли на засіданні Ради ЄС в м. Лісабон [11] було запропоновано програму створення інфраструктури знань, активізації інновацій та економічних реформ, модернізації систем соціальної підтримки і реформи освіти. Метою даної програми є побудова на європейському континенті до 2010 р. найконкурентоспроможнішої економіки у світі, для чого передбачено підвищити рівень витрат ВВП на науку до 3 %, сформувати єдиний науково-технологічний простір та європейську інноваційну систему. Одночасно було проголошено мету створення єдиного дослідницького простору в Європі з ціллю об'єднання зусиль вчених різних країн, а також були визначені конкретні кроки вирішен-

ня цієї проблеми. Важливе значення має також рекалізація таких завдань, як отримання максимуму інноваційних переваг за рахунок національних та загальноєвропейських зусиль, а також створення сприятливих умов для розвитку інноваційного бізнесу.

Формування таких підходів стало можливим завдяки створенню національних інноваційних систем країнами ЄС, які спираються на відповідну державну політику й законодавство, і забезпечують розвиток економіки країн за рахунок підвищення ефективності використання науково-технологічного та інтелектуального потенціалів за допомогою прискореного створення спільних технологій та організації на їх основі випуску високотехнологічної продукції.

Таким чином, третє покоління європейської науково-технічної політики відкрили дві новації – "Європейський науковий простір (ЄНП)" та "Інноваційна ініціатива 2000".

За допомогою ініціативи ЄНП передбачається побудувати транснаціональну дослідницьку систему, що укріплює велику кількість формальних інституцій, які дають можливість для відкритішого генерування наукової продукції в межах ЄС.

"Інноваційна ініціатива 2000" координується Європейським інвестиційним банком та багато в чому є новим підходом до ролі ЄС у виробництві наукоємної продукції. Найважливішими елементами даної ініціативи є короткострокові позики, висока операційна гнучкість та використання фондів венчурного капіталу. Сфери застосування "Ініціативи" – людський капітал, дослідження і розробки, малі та середні підприємства, венчурний капітал, інформаційні та телекомунікаційні технології та розповсюдження інновацій.

На сучасному етапі основні напрями наукової та інноваційної політики в ЄС передбачають наступне [2]:

1. Координація та моніторинг національних інноваційних політик, що включає *взаємне навчання*.

2. Формування нормативно-правового середовища з регулювання розвитку національних інноваційних систем, в якому передбачено *створення умов для впровадження результатів досліджень в промисловості та сфері послуг*.

3. Стимулювання розвитку інноваційних підприємств, що передбачає *створення сприятливих умов для високотехнологічних фірм*.

4. *Підтримка малого бізнесу в університетах*. Ряд країн ЄС запровадили нові схеми фінансової підтримки малого бізнесу, відокремленого від НДДКР ("spin-offs"). Вплив інноваційної інфраструктури на інноваційну діяльність здійснюється на регіональному рівні і включає інкубатори, технопарки, технологічне брокерство, кластери, інноваційні мережі. Запропоновано також підвищення кваліфікації, тренінги з інноваційного менеджменту.

5. Покращення взаємодії в інноваційній системі, в т. ч., *нова роль університетів в дифузії знань та технологій*. Велике значення надається *мобільності людського капіталу*.

6. *Отримала розвиток системна оцінка ефективності технологічного трансферу (бенчмаркінг)* або оцінка і використання результатів досліджень, проведених в бюджетних науково-дослідних організаціях. Важливе місце займає *безперервна освіта*.

7. Нова сфера інноваційної політики – *кластери* та їх роль в інноваціях, що передбачає перехід від підтримки окремих компаній до сприяння діяльності консорціумів і мереж, є однією з основних тенденцій європейської інноваційної політики. Крім того, при *створенні суспільства, відкритого для інновацій* все важливішу роль відіграють процеси її узгодження з економічною, промисловою, науково-технічною, соціальною та іншими сферами.

Таким чином, в ЄС, спираючись на підтримку державних інститутів, фінансових та виробничих структур, формується паневропейська інноваційна система, що складається з НІС країн-членів, та створює нову культуру бізнесу, посилює коопераційні зв'язки між підприємницькими асоціаціями та громадськими структурами.

Проте, "Лісабонська стратегія" поставила перед собою досить амбіційні завдання, досягнення яких означало б перехід до якісно нового рівня європейської інтеграції, і досягти значного прогресу не вдалося. В 2005 р. Європейська Рада розглянула результати реалізації програми, та виявилось, що в жодній з галузей не було досягнуто проміжних цілей. В галузі науки їх виконали тільки дві країни, яким вдалося довести відрахування з бюджету на науку до 3% ВВП.

Корекція планів та активізація діяльності призвели до позитивних зрушень. Вже в 2006 р. країнам ЄС-25 вдалося значно покращити виконання Лісабонської стратегії. При цьому важливу роль у її виконанні відіграє Сьома рамкова програма ЄС з наукових досліджень та технологічному розвитку на 2007-2013 рр.

Крім того, Європейською Комісією у 2007 році було опублікована Зелена книга "Європейська область досліджень: нові перспективи" [12], в якій затверджені шість пріоритетних напрямів розвитку Європейського дослідницького простору:

1. Спільне використання знань (відкритий доступ для дослідників до результатів інших наукових досліджень), насамперед прикладних досліджень комерційного спрямування.

2. Розвиток державної інфраструктури наукових досліджень світового рівня (поліпшення законодавчих умов для збільшення обсягів інвестицій).

3. Зміцнення державних дослідницьких інституцій (збільшення фінансування, автономії, поліпшення законодавчо-нормативних норм співпраці з приватним сектором).

4. Оптимізація європейських програм дослідження та пріоритетів (спрощеність нормативних правил і процедур систем фінансування досліджень ЄС, гармонізація національних програм фінансування тощо).

5. Відкритість світу: міжнародна співпраця (формування єдиних пріоритетів досліджень для всіх країн ЄС та покращення умов співпраці для дослідників з країн, що не членів ЄС).

6. Становлення єдиного європейського ринку праці для дослідників з різних країн (покращення умов для збільшення мобільності дослідницького потенціалу).

Відповідно до визначених пріоритетів, основними механізмами реалізації державних і приватних зусиль щодо подальшого розвитку Європейського дослідницького простору, вважаються:

1. Фінансове (фіскальне та інвестиційне) стимулювання.

2. Спільне фінансування у рамках бюджету ЄС.

3. Координація національних програм і політики.

4. Розроблення нових фінансових інструментів ЄС.

5. Законодавче забезпечення.

Це спонукає до концептуальної зміни існуючої в Україні парадигми щодо ролі державної науково-технологічної політики у забезпеченні системно утворюючих процесів реального наближення суспільно-економічного розвитку України до європейських стандартів, формування стратегічних напрямів розвитку інтелектуального потенціалу відповідно до викликів глобалізації та необхідності побудови сучасної національної системи продукування знань. Реформування національної системи науки необхідно здійснити також на нових законодавчих засадах, які повинні бути гармонізованими з законодавством ЄС.

Варто також відмітити, що Лісабонський процес вводить на якісно новий рівень процес уніфікації вищої освіти, просуває його на рівень інтеграції, завдяки чому формується європейський простір освіти та науки в масштабах всього ЄС. Рушійною силою даного процесу, по-перше, є потреба країн-членів ЄС у співробітництві у галузі освіти, а, по-друге – вирішення питання підвищення конкурентоспроможності європейської системи вищої освіти на світовому рівні. Основним механізмом регулювання вищої освіти в ЄС є Болонський процес, завданням якого є приведення національних систем до єдиного стандарту та створення європейського простору вищої освіти до 2010 р. В рамках Болонського процесу передбачається взаємовизнання дипломів, єдина система оцінок, обмін студентами і викладачами, більша увага до аналітичних дисертаційних робіт. Поряд з цим, Болонський процес є частиною загального процесу інтеграції, в якому вища освіта є інструментом досягнення більш широкого завдання закріплення європейського інтеграційного об'єднання. Він пов'язаний також з прагненням ЄС закріпити свою економічну конкурентоспроможність. Має місце посилення впливу політики освіти у визначенні напрямку інтеграційних процесів ЄС.

Еволюцію науково-технічної політики ЄС важливо розглядати із врахуванням основних тенденцій міжнародного співробітництва та кооперації в продукуванні знань як у Європі, так і на міжнародному рівні. Це є важливим з двох причин: по-перше, для розуміння, наскільки історія науково-технологічної політики пов'язана з формами міжнародного співробітництва в цій галузі, по-друге, з 1990-х рр. розпочалась нова фаза процесу інтернаціоналізації науково-технологічної діяльності. Для максимізації поставлених цілей ЄНП відкритий для всіх країн світу.

Таким чином, ЄС бере участь у цьому процесі за допомогою "Рамкових програм" та механізмів "Європейської наукової архітектури".

Рамкові програми приймаються у формі законодавчих рішень ЄС і встановлюють на період своєї дії глобальні цілі діяльності ЄС в сфері наукових досліджень і технологічного розвитку, намічають систему пріоритетів і напрямки досліджень, визначають правила і процедури виконання, загальні умови участі, запланований бюджет і розподіл ресурсів за різними напрямками досліджень. Ці напрямки реалізуються потім у ряді спеціальних цільових програм, що також мають статус законодавчих рішень ЄС. Форми співробітництва в рамках таких програм включають міждержавну наукову кооперацію, координацію національних досліджень, проведення спільних наукових заходів. Рамкові Програми є основним фінансовим інструментом підтримки європейських досліджень з боку ЄС. Вони подаються Європейською Комісією на ухвалення Радою Європи і Європейським Парламентом та розраховані на п'ять років.

В контексті Європейського наукового простору та цілей, що були поставлені на саміті в м. Лісабон, на сьогодні в ЄС існує проблема підвищення результативності Європи в галузі фундаментальних досліджень. Тому, наступна Рамкова програма включає важливі заходи щодо збільшення рівня фундаментальних досліджень. Для вирішення проблем, що постають перед ЄС в процесі інтернаціоналізації сфери науки та технологій, зокрема, для зростання конкурентоспроможності європейської промисловості, підвищення ролі ЄС як світового лідера в окремих секторах, для надання підтримки найкращим європейським дослідженням, 6 квітня 2005 року Комісія ЄС затвердила пропозиції щодо Сьомої Рамкової програми (РП7) ЄС з досліджень, технологічного розвитку та демонстративної діяльності на 2007–2013 рр. "Будівництво європейського дослідницького

простору знань для зростання" [3]. Пропонується збільшити бюджет РП7 у порівнянні з РП6 до 72726 млн євро, що складає приблизно 0,1 % ВВП ЄС, в той час, як задеклароване фінансування сфери науки та технологій складає 3 % ВВП країн ЄС. Ця сума буде розподілена між видами діяльності наступним чином (у млн євро): "Співробітництво" – 44432, "Ідеї" – 11862, "Люди" – 7129, "Можливості" – 7486, "Неядерна частина програми" – 1817.

Що стосується "наукової та технологічної архітектури Європи", то йдеться про паневропейські проекти досліджень, що мають внутрішньоурядову структуру. Першим з таких проектів співробітництва був CERN, заснований у 1954 р. та присвячений базовим атомним дослідженням. В 1970-х рр. в межах міжнародного співробітництва ЄС підписувалися угоди в різних галузях науки, таких як молекулярна біологія, дослідження космосу та авіація. Базуючись переважно на "великій науці" та інвестиціях, такі ініціативи були першими "будівельними блоками" європейської наукової та технологічної архітектури. Починаючи з 1980-х рр., новою генерацією європейського співробітництва в цій галузі стали проекти EUREKA та Рамкові програми. Європейський Союз, спираючись на підтримку державних та інтеграційних інститутів, фінансових й виробничих структур формує паневропейську інноваційну систему, яка створює нову культуру бізнесу, посилює коопераційні зв'язки між асоціаціями підприємств та суспільними структурами. Зміцнення позицій ЄС в сучасних умовах інтернаціоналізації сфери науки і технологій вбачається можливим лише внаслідок формування єдиного ринку, подальшого поглиблення економічної та науково-технологічної взаємодії країн з метою формування єдиного західноєвропейського простору, нової інформаційної економіки, відіграти значну роль в якому прагне й Україна.

На сучасному етапі перед Європейським дослідницьким простором стоять нові виклики, серед яких: зростаюча кількість країн-нових членів ЄС та країн – учасників Рамкових програм ЄС (наразі 35 країн); зростаюча кількість та складність інструментів, які використовуються в Європейському дослідницькому просторі, такі як Рамкові програми, інструменти координації інтеграції (JIT, ERANETs...), робочі інструменти (платформи, планування, спільне програмування, директиви, супровідні закони тощо), законодавча діяльність.

Крім того, на сьогодні, серед останніх ініціатив, які лягли в основу порядку денного Європейського дослідницького простору до 2020 року ("2020 Vision for the European Research Area") [13], варто відмітити заходи з скасування бар'єрів для руху наукових кадрів та кар'єрного росту, розвиток унікальних пан європейських дослідницьких установ та інфраструктур, трансфер технологій, заохочення до міжнародної співпраці у науково-технічній сфері. У 2000 р. було прийнято рішення про формування так званої "п'ятої свободи" (однієї зі складових загальноєвропейського ринку) – Європейського наукового простору, в якому дослідники, знання та технології могли б безперешкодно переміщатися. На сьогодні в ЄС на даному напрямі було зроблено ряд кроків. Передусім самі Рамкові програми ЄС були підготовлені із врахуванням необхідності формування загального наукового простору. Мова йде про інституційні новації, наприклад, про створення Європейської дослідницької ради та Європейського технологічного інституту, на базі яких планується сформувати європейське наукове та інноваційне співтовариство світового рівня. Крім того, були прийняті заходи по збільшенню скоординованості науково-дослідних ініціатив та програм всередині ЄС. З цією метою були запущені в дію Євро-

пейські технологічні платформи, на базі яких промисловці та інші учасники формують свої довгострокові наукові пріоритети та стратегічне бачення науково-дослідних завдань, що вирішуються в інтересах бізнесу. Спільні технологічні ініціативи, які створюються в діях ключових, стратегічно важливих сферах, об'єднуються приватний та державний сектор для реалізації стратегічних планів на практиці. Робота над координацією науково-дослідного порядку денного також проводяться на рівнях країн ЄС та регіонів Європи в рамках схеми "ERA-Net" [6; 7].

Широка і повноцінна участь України в проектах Сьомої рамкової програми може бути важливою євроінтеграційною складовою нашої держави, за допомогою якої можна залучати Україну до передових технологій, реалізувати свій потенціал і стати додатковим джерелом фінансування українських науково-дослідних організацій і установ, що беруть участь у спільних проектах. Європейська Комісія постійно висловлює готовність до широкого і ефективного залучення науково-технологічної сфери України у спільний науково-дослідний простір ЄС. Для цього українській стороні необхідно визначити найважливіші наукові пріоритети, підтримку яких з боку ЄС, за певних умов, можна передбачити при формуванні конкурсів, сфокусованих на Україну.

З метою подальшого успішного функціонування Європейського наукового простору в ЄС особлива увага приділяється країнам з перехідною економікою, в т.ч. державам СНД, і зокрема, Україні. Головними цілями співробітництва між Україною та ЄС є стабілізація науково-технічного потенціалу та сприяння вирішенню проблем, що становлять взаємний інтерес, таких як питання в галузі енергетики, нерозповсюдження озброєння, покращення охорони здоров'я, забезпечення екологічної та ядерної безпеки. В основі стабілізації потенціалу науково-дослідницької сфери лежить партнерство і активізація обмінів з науковими закладами ЄС, в першу чергу, за допомогою інструментів INTAS (Міжнародна асоціація сприяння співробітництву з вченими держав колишнього Радянського Союзу.) (Програми і конкурси INTAS сприяють проведенню фундаментальних і прикладних досліджень за всіма науковими напрямками за допомогою співробітництва між вченими з більш ніж 40 країн.), а також конверсія досліджень, пов'язаних із зброєю масового знищення, для суспільного використання завдяки багатосторонньому партнерству (Європа, США, Японія), яке реалізується за допомогою спеціалізованих центрів МНТЦ (Міжнародний науково-технічний центр у Москві) та УНТЦ (Український науково-технічний центр у Києві). Мета діяльності Національного інформаційного центру зі співробітництва з ЄС у сфері науки і технологій (УНТЦ) – підтримка інтеграції сфери науки і освіти України до Європейського наукового простору шляхом організації доступу українських вчених до всіх напрямів досліджень ЄС.

Крім того, на сьогодні в *Порядку денному асоціації Україна–ЄС* для підготовки та сприяння імплементації Угоди про асоціацію [14], схваленому сторонами 29.11.2009 р. визначено в сфері науки та технологій названо наступні пріоритети співробітництва:

- пролонгувати та активізувати виконання Угоди між Україною та ЄС про наукове і технологічне співробітництво з метою розширення участі українських дослідницьких установ у проектах Сьомої рамкової програми;
- використовувати наявні інструменти (Угода між Україною та ЄС про наукове і технологічне співробітництво, INCO-Nets) з метою підготовки до можливої асоційованої участі України у Рамковій програмі з досліджень;
- Україна сприятиме діяльності Національних контактних пунктів з питань Інформаційно-комунікаційних

технологій та залучатиме приватний сектор до дослідницької діяльності шляхом участі у заходах напрямку "Інформаційно-комунікативні технології" Сьомої рамкової програми з досліджень.

Також в програмі *Східне партнерство* [15], що було започатковане 7 травня 2009 р. у рамках платформи "Міжлюдські контакти" заплановано реалізувати широкий спектр ініціатив у науково-технічній сфері, зокрема, сприяння участі країн Східного партнерства у реалізації 7-ї Рамкової програми з дослідницької діяльності та технологічного розвитку ЄС.

Оцінюючи хід виконання Україною *Європейської політики сусідства* у 2009 році [16] Європейська комісія досягла висновків про те, що у науковій сфері Україна продовжувала розширення своєї участі у Сьомій рамковій програмі з підтримки дослідницької діяльності (РП7), підвищивши рівні заявок та проектів, відібраних для фінансування. Станом на листопад 2009 року 104 українські дослідницькі організації, долучені до конкурсу, відібрано для фінансування ЄС у сумі 8 млн. євро, зокрема, а рамках конкурсу заявок за програмами ім. Марії Кюрі та у галузі охорони довкілля, транспорту і суспільних та гуманітарних наук. У рамках РП7 продовжується впровадження проекту "Білат-Україна" з метою поглиблення науково-технічного партнерства між ЄС та Україною, зокрема, шляхом ширшої участі України в РП7 й інших програмах та ініціативах. Двостороння Угода про науково-технічне співробітництво нині продовжується на наступні п'ять років, і перше засідання Спільного комітету планується провести навесні 2010 року. В липні 2009 року Україна офіційно виявила зацікавленість щодо обговорення умов своєї можливої асоціації до РП7. За результатами технічного засідання з обговорення цього питання, проведеного у жовтні 2009 року, сторони дійшли висновку, що асоціація має бути підготовлена належним чином, зокрема, шляхом реалізації заходів щодо навчання, розповсюдження інформації та зміцнення інституційного потенціалу, щоб забезпечити, що українська дослідницька спільнота може повною мірою одержати вигоди, пропонувані асоціацію до РП7. Поточна робота в Україні щодо створення мережі національних контактних пунктів РП7 є позитивним кроком у цьому відношенні.

Варто також зазначити, що науково-технологічна діяльність ЄС охоплює всі фази інноваційного циклу, при тому, що інструменти, які застосовуються для цього істотно відрізняються в окремих його ланках. Так, в галузі фундаментальних досліджень широко застосовуються прямі дії (безпосереднє фінансування науково-дослідних центрів або програм ЄС). В сфері впровадження досягнень НТП використовуються непрямі форми впливу (підтримка діяльності венчурного підприємства, сприяння реалізації міжфірмової програми ЄВРІКА). В результаті істотних перетворень організації інноваційної діяльності в ЄС сформувався особливий тип взаємодії ТНК, малого і середнього бізнесу та державних й інтеграційних інститутів. ТНК виконують роль ініціатора та головного учасника найважливіших науково-технічних програм ЄС, таких як ЄВРІКА, БРАЙТ, РЕЙС. Малі та середні фірми використовують підтримку з боку національних держав та структур ЄС, а також спираються на процеси інтернаціоналізації венчурного капіталу.

З іншого боку, найважливішою рисою європейського науково-технічного співробітництва є його пряма чи непряма прикладна спрямованість, реалізована в різних формах. Менш проблематичним є співробітництво, спрямоване на вирішення специфічних проблем, що супроводжують постачання наукомісткої продукції партнерами, які вже визначилися. Сюди відносяться вироб-

лення вимог до продукції, планованої для взаємних постачань, організація спільних сертифікаційних іспитів. Результати такого співробітництва в принципі загальнодоступні, хоча реальний інтерес вони предствляють тільки для сторін, що співпрацюють. На європейському або міждержавному рівні це переростає в співробітництво в галузі стандартизації. Нові технологічні й технічні рішення, реалізовані в наукомісткій ринковій продукції, все частіше створюються не на національному, а на європейському, а іноді й глобальному міжнародному рівні. Малі і середні інноваційні підприємства в цілому розглядаються на рівні ЄС і в країнах-членах співтовариства як одна з форм проміжної інфраструктури між державним науково-дослідним сектором і великими промисловими фірмами, їх підтримка є одним з напрямків державної інноваційної політики у всіх країнах ЄС.

Як вже було зазначено вище, державна політика країн ЄС у науково-технічній сфері реалізується за допомогою різних інструментів. Політика в державному секторі включає підтримку як фундаментальних досліджень, так і прикладних із потенційним комерційним застосуванням. Сюди входять законодавство, податкова політика, розмір і характер розподілу бюджетних коштів, у тому числі на проведення робіт із пріоритетних напрямків, формування і підтримку інфраструктури, кадрове забезпечення. Питома вага і роль тих чи інших інструментів в окремих країнах відрізняються. Найбільш яскраво характеризує науково-технічну політику тієї чи іншої країни державне фінансування науково-технічної діяльності, його порядок і обсяги. Основний науково-технічний потенціал у країнах Європейського Союзу є національним надбанням, хоча обсяги (у фінансовому вимірі) робіт, оплачуваних державою, не перевищують 50 %. Разом з тим жодна держава не може цілком забезпечити пріоритет ринкової стихії по відношенню до науково-технічного розвитку у своїй країні, що є наріжним каменем економіки. Форми і принципи державного фінансування досліджень, розробок і підтримки наукових установ варіюються в залежності від характеру робіт, що фінансуються, і статусу одержувачів підтримки. Поряд із просуванням вітчизняної науки в пріоритетних напрямках держава прагне забезпечити якнайшвидшу промислово реалізацію результатів робіт, а відповідно – повернення певної частки витрачених коштів у вигляді податкових надходжень [1].

Європейська комісія відзначає, що відбулась еволюція концепції інновацій – від лінійної моделі, вихідним моментом якої є науково-дослідна або дослідно-конструкторська розробка, до системної моделі, згідно з якою інновація складається зі складних взаємодій між індивідами, організаціями та їхніми операційним середовищем. Хоча дослідницькі роботи є принциповим чинником інновацій, але для більшості підприємств (за винятком високотехнологічних) визначальними є не технологічні особливості нових продуктів, а новаторські шляхи покращення їх позицій на ринку. Головним наслідком еволюції концепції інновацій в ЄС став перехід від предметного розуміння інновацій до розуміння інновацій як системного процесу, що охоплює не тільки діяльність розробників нових продуктів і технологій, промислових підприємств, які їх впроваджують у виробництво, але і діяльність суб'єктів інноваційної інфраструктури.

Розвиток науково-дослідної та технологічної сфери дає можливість країнам нарощувати економічний потенціал, зміцнювати конкурентоспроможність, створювати нові робочі місця, підвищуючи добробут і якість життя громадян. У цьому контексті запровадження сучасних стандартів ЄС у сфері науки та технологій в Україні передбачає подальше зростання інвестицій у націона-

льну науково-дослідну сферу, підвищення її конкурентоспроможності і містить широкий інструментарій для розширення міжнародної співпраці. Аналіз індикаторів розвитку науково-технологічної сфери України у порівнянні з відповідними показниками держави-партнера є необхідною умовою для визначення форм науково-технологічного співробітництва. Також, кількісні характеристики визначені нами критеріїв конвергенції забезпечують процес залучення країни до всіх сучасних тенденцій і форм прояву інтернаціоналізації науково-технологічної сфери. В цілому, Україна володіє необхідною сировинною, матеріальною та інтелектуальною базою для забезпечення соціально-економічного розвитку держави у досить стислі строки за умови створення необхідних економічних і внутрішньополітичних умов.

Отже, вирішуючи питання пошуку шляхів наближення європейських стандартів у науково-технологічній сфері на Україні, моніторингу процесу функціонування Європейського дослідницького простору, створення в Україні економіки, яка ґрунтується на знаннях та участі нашої держави в глобальному розповсюдженні технологій, пропонуємо наступні критерії конвергенції та індикатори, які, в свою чергу, спираються на нові стандарти функціонування науково-технічної сфери ЄС [10]:

• **Критерії, орієнтовані на наближення до стандартів Лісабонської стратегії ЄС.**

1. Суспільні інвестиції в знання. Індикатор: *Державне фінансування в сферу досліджень та розробок та вищу освіту, як частка у ВВП.*

2. Національна інтеграція у міжнародну систему досліджень. Індикатор: *Частка національного державного фінансування у транснаціонально скоординовані дослідження.*

3. Інтенсивність дослідницької бази бізнесу. Індикатор: *Витрати бізнесу на дослідження та розробки / ВВП на душу населення та їх зміна у реальному вимірі.*

4. Рух до створення економіки, яка ґрунтується на знаннях – структурні зміни. Індикатор: *Зміна частки загальної доданої вартості, яка вноситься по секторах пропорційно до зайнятих науковим ступенем.*

5. Продуктивність економіки. Індикатор: *Зміна частки продуктивності погодинної праці для всієї економіки та для її інноваційно активної частини (що визначена індикатором 4.)*

6. Внесок сфери досліджень та розробок у вирішення основних суспільних (соціальних) завдань. Індикатор: *Частка наукових публікацій та патентних заявок на тему глобальних суспільних викликів.*

• **Критерії, орієнтовані на основні стандарти європейського дослідницького простору.**

1. Кооперація та єдність дійових осіб Європейського дослідницького простору. Індикатор: *Частка публікацій у співавторстві з партнерами з ЄС.*

2. Міжнародна кооперація у сфері науки та технологій відкритість до світу. Індикатор: *Частка публікацій у співавторстві з партнерами, з країн – не членів ЄС.*

3. Мобільність дослідників та розвиток кар'єри дослідника. Індикатор: *Відсоток науковців зі ступенем, які отримали його в країнах ЄС чи працюють в цих країнах.*

4. Переміщення знань між приватним та державним секторами. Індикатор: *Частка досліджень, виконаних на замовлення приватного сектору.*

5. Пан-європейська інфраструктура досліджень. Індикатор: *Частка фінансування, спрямованого на нову пан-європейську дослідницьку інфраструктуру, у Рамковій програмі та інші міжнародні угоди.*

6. Рівень активності у продукуванні наукового продукту. Індикатор: *Частка витрат на дослідження та розробки у ВВП.*

1. Переваги бази науки та технологій. Індикатор: *а) Світова частка найцитованіших публікацій, у загальній кількості світових публікацій. б) Світова частка серед університетів, які проводять академічні дослідження.*

2. Людський капітал Європейського дослідницького простору. Індикатор: *Кількість зайнятих, які мають науковий ступінь.*

3. Інновації, які базуються на знаннях. Індикатор: *Інноваційні підприємства, як відсоткова частка від всіх фірм.*

4. Міжнародна привабливість країни для ведення інноваційного бізнесу та інвестицій у інновації. Індикатор: *Частка витрат на дослідження та розробки нерезидентів у загальному обсягу приватних витрат на дослідження та розробки в країні.*

• **Основні індикатори розвитку науково-технічної сфери країни**

1. Дослідницький:

1.1 Стан кадрового потенціалу науково-технологічної сфери:

- частка у високо-та середньотехнологічних галузях виробництва;
- частка осіб з вищою освітою;
- частка осіб, працюючих в сфері високотехнологічних послуг.

1.2. Рівні витрат на науково-технологічну сферу:

- частка державних витрат на НДДКР у ВВП;
- частка витрат на НДДКР приватного сектору у ВВП;
- кількість заявок на патенти у високотехнологічних галузях економіки (на 1 млн. населення)

2. Підприємницький:

2.1. Рівні інноваційної активності в першу чергу в групі малих та середніх підприємств (МСП):

- частка МСП, що займаються інноваційною діяльністю (у вигляді домогосподарств);
- частка МСП, залучених до інноваційних проектів з іншими організаціями (у кооперації);
- відношення витрат на інноваційну діяльність до загального обсягу продажу.

3. Використання й розповсюдження знань і технологій:

3.1. Рівні поширення сучасних технологій в економіці:

- частка венчурного капіталу у високотехнологічних секторах економіки у ВВП;
- частка нової продукції в загальному обсязі продажу переробної промисловості;
- частка високо-і середньотехнологічних секторів у загальному обсязі доданої вартості в переробній промисловості;
- частка ринку телекомунікаційних технологій у ВВП;
- кількість користувачів Інтернет на 100 тис. населення.

Наразі, поняття взаємодії на рівні критеріїв конвергенції країн залишається поза увагою сучасних авторів, хоча цей процес, на нашу думку, повністю відповідає сучасним тенденціям НТП, змісту процесів інтернаціоналізації науково-технологічної сфери. У той же час, тенденції до поглиблення взаємозалежності науково-технологічних сфер країн світу, до посилення значення тенденцій інтернаціоналізації обґрунтовують використання найважливіших системних ознак і структурного підходу для характеристики структурної взаємодії у науково-технологічній сфері.

В даному контексті, спираючись на дослідження теорії систем, структурного підходу, концепцій НІС, робіт з аналізу розвитку процесів інтеграції та співробітництва

у науково-технологічній сфері, нами визначені наступні характеристики процесу структурної кооперації національно-технологічної сфери країн в умовах інтернаціоналізації науково-технологічної діяльності:

- 1) взаємозалежність по всіма критеріями конвергенції;
- 2) взаємодоповнення національних науково-технологічних потенціалів;
- 3) взаємопереплетення організаційно-правових систем державного регулювання і фінансування науково-технологічної політики країн;
- 4) створення, посилення інноваційних виробничих зв'язків між відповідними структурами національних інноваційних систем (НІС) країн;
- 5) поглиблення спеціалізації і кооперації у сфері НДДКР, інноваційного і виробничого процесів з метою взаємодоповнення на міжнародному ринку технологій;
- 6) взаємопроникнення структур країн-учасниць, що відповідають за генерацію знань;
- 7) створення цілісної науково-технологічної системи країн-учасників для успішної взаємодії у глобальному науково-технологічному середовищі.

Отже, в умовах інтернаціоналізації науково-технологічної діяльності, посилення ролі науково-технологічного розвитку сучасних держав, у даному дослідженні пропонується розглядати структурну взаємодію у науково-технологічній сфері як реальне зближення національних інноваційних систем країн, а також взаємодоповнення національних науково-технологічних потенціалів, взаємопереплетення всіх стадій виробничого процесу у НДДКР від ідеї до запровадження у виробництво нової продукції, взаємопроникнення структур в дослідницькому середовищі країн, що регулюються спільною державною науково-технологічною політикою, і має на меті створення цілісної науково-технологічної системи, що складається з національних інноваційних систем країн-учасників при відповідності за всіма критеріями конвергенції для ефективного функціонування.

Висновок.

1. Вирішуючи питання наближення науково-технологічної сфери до стандартів ЄС Україні треба кардинально змінити структурні характеристики вітчизняної економіки, привести основні індикатори розвитку науково-технічної сфери у відповідність до стандартів ЄС і, що має особливу важливу значення, підвищити рівень розвитку високих технологій, забезпечити прискорений розвиток таких науко- та технологічних галузей як радіотехнічні, телебачення, засоби зв'язку, а також аерокосмічна, виробництво нових матеріалів та точного приладобудування, тобто тих виробів і технологій, в яких є потреба на ринках країн ЄС та які здатні до ефективної конкуренції, а отже, можуть стати "локомотивами" високотехнологічного зростання в Україні.

2. При розробці критеріїв наближення науково-технічної сфери України до стандартів ЄС спиратися на основні тенденції процесу глобалізації науково-технологічної сфери, головними акторами якої є потужні інноваційні інституції з розвинутою технологічно-інноваційною й освітньою мережею, які спроможні трансформувати результати глобалізації в національних інтересах. Дані критерії повинні спиратися на основні стандарти функціонування Європейського дослідницького простору, відповідати основним цілям новітнього етапу його розвитку. Взаємодія критеріїв конвергенції різних країн є вищою формою кооперації науково-технологічної діяльності (співробітництва у науково-технологічній сфері). Структурна взаємодія між державами у науково-технологічній сфері відображає глибинні сутнісні риси міжнародної науково-технологічної кооперації або міжнародного співробітництва у науково-

технологічній сфері, набуваючи своїх особливостей, напрямів і динаміки розвитку. Формою реалізації НТР у країні є створення національної інноваційної системи. Ефективне включення країни до міжнародної системи науково-технологічної кооперації за допомогою взаємодії національних інноваційних систем країн на рівні їх структурних елементів свідчить про нову якість співробітництва в даній галузі.

3. Компаративний аналіз індикаторів розвитку науково-технічної сфери країни, з відповідними показниками держави-партнера є необхідною умовою для визначення форм науково-технологічного співробітництва. До основних індикаторів віднесено стан кадрового потенціалу науково-технологічної сфери країни, рівні витрат на науково-технологічну діяльність, кількість заявок на патенти, частка малих та середніх підприємств, що займаються інноваційною діяльністю, обсяг поширення сучасних технологій в економіці. Кількісні характеристики вказаних елементів зумовлюють можливість здійснення селективного процесу залучення країни до всіх сучасних тенденцій і форм прояву інтернаціоналізації науково-технологічної сфери. У цілому, Україна володіє необхідною сировинною, матеріальною та інтелектуальною базою для поступового секторального включення в систему світогосподарських науково-технологічних зв'язків.

4. Для підвищення ефективності наближення України до науково-технічних стандартів ЄС слід кардинально змінити структурні характеристики вітчизняної економіки, і, що має особливу важливу значення, підвищити рівень розвитку високих технологій, забезпечити прискорений розвиток таких науко- та технологічних галузей як радіотехнічна, телевізійна, засоби зв'язку, а також аерокосмічна, виробництво нових матеріалів та точного приладобудування, фармацевтична, електронна та електротехнічна, тобто тих виробів і технологій, які здатні до ефективної конкуренції, а отже, можуть стати "локомотивами" високотехнологічного зростання.

5. Механізм інтенсифікації науково-технологічної взаємодії України з Європейським Союзом та наближення до його стандартів охоплює ряд інструментів, які можна розділити на внутрішні та зовнішні. До заходів, які доцільно здійснювати в Україні, відносяться перехід до інноваційної моделі економічного розвитку, основу якої становить переважно високотехнологічна структура національного виробництва, виробництво продукції з високим рівнем доданої вартості, винесення за межі країни ресурсоємних виробництв. При цьому високі технології та наукові знання забезпечують принаймні 50% всього економічного зростання. Створення економічних засад інноваційної моделі розвитку економіки України як передумови для поглиблення взаємодії з країнами ЄС передбачає залучення інструментів податкової, а також грошово-кредитної політики. Особливого значення в даному контексті мають пропозиції адаптації успішного досвіду країн Європейського Союзу для України. До зовнішніх інструментів відноситься інституційна структура науково-технологічного співробітництва України з Європейським Союзом, яка включає двосторонні документи, зокрема положення, що стосуються співробітництва у науково-технологічній сфері та двосторонній торгівлі Концепції Європейської Комісії "Ширша Європа – сусідство: нові рамки для відносин із східними та південними сусідами ЄС", "Порядку денному асоціації Україна–ЄС для підготовки та сприяння імплементації Угоди про асоціацію", "Програми Східне партнерство", а також програми співробітництва як Сьома рамкова програма ЄС з наукових досліджень на 2007-2013 рр., EUREKA, GALILEO.

1. Андрощук Г.О., Еннан Р.Є. Інноваційна політика європейського Союзу / Андрощук Г.О., Еннан Р.Є. // Наука та інновації. – 2009. – № 5. – С. 85–97. 2. Богдан Н. Новые направления инновационной политики Европейского Союза / Богдан Н. // Наука и инновации. – 2004. – №5. – с. 26–27. 3. Денисюк В. Високі технології і високонаукоємні галузі – ключові напрями в інноваційному розвитку / Денисюк В. // Економіст. – 2004. – №5. – С. 77. 4. Интеграция научно-технической сферы Украины в мировую экономическую систему : монография / [Макогон Ю.В., Кацур С.Н., Кравченко М.И., Ходыкина В.В.] – Донецк: НАН Украины, Ин-т экономики пром-сти; Мин-во образования и науки Украины; Донецкий нац. ун-т, 2003. – 236 с. 5. Пропозиція для Рішення Європейського Парламенту та Ради щодо Сьомої рамкової програми Європейського Співтовариства для досліджень, технологічного розвитку та демонстраційної діяльності (з 2007 по 2013 рік) // Національний інформаційний центр зі співробітництва з ЄС у сфері науки і технологій. – 2005 р., липень. – Бюлетень № 23. – с. 1–6. A more research-intensive and integrated European Research Area Science, Technology and Competitiveness key figures report 2008/2009. – European Commission. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities. – 2008 – 168 pp. 7. A more research-intensive and integrated European Research Area. Science, Technology and Competitiveness. – Additional quantitative and semi-quantitative information to the report.-Key figures

report 2008/2009. – 56 pp. 8. Druckner P. "From capitalism to knowledge society" / Druckner P. // In "The knowledge economy". – D.Neef.-Boston.- Butterworth-Heinemann. – 1998. 9. Einheitliche europäische Akte // Buletin der Europäischen Gemeinschaften / Beilage 2. – 1986. – S. 14. 10. ERA Indicators and Monitoring. Expert Group Report. October 2009 European Commission. – Luxembourg: Publications Office of the European Union. – 2009. – 136 pp. 11. Lisbon European council 23 and 25 march 2000. Presidency conclusions. – Електронний ресурс: http://www.europarl.europa.eu/summits/lis1_en.htm 12. The European research area: new perspectives. Green paper 04.04.2007. – European commission.- Directorate-General for Research. – Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities.-2007 – 32 pp. 13. http://ec.europa.eu/research/era/pdf/2020-vision-for-era_en.pdf - "2020 Vision for the European Research Area". 14. www.ukraine-eu.mfa.gov.ua/data/upload/.../eu/.../associationagendaokr.doc - "Порядок денний асоціації Україна-ЄС для підготовки та сприяння імплементації Угоди про асоціацію". 15. http://ec.europa.eu/delegations/ukraine/eu_ukraine/political_relations/eastern_partnership/eastern_partnership_uk.htm – "Східне партнерство". 16. http://ec.europa.eu/delegations/ukraine/press_comeer/all_news/news/2010/2010_05_12_02_uk.htm – "Хід виконання Україною Європейської політики сусідства у 2009 році".

Надійшла до редколегії 12.09.11

Р. Стаканов, канд. екон. наук, асист.

ОПТИМІЗАЦІЯ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ТРУДОВОЇ ЕМІГРАЦІЇ В КОНТЕКСТІ МАКРОЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ

Стаття присвячена питанням регулювання трудової еміграції в Україні, а також вдосконаленню макроекономічної політики України у сфері трудової міграції.

The article is devoted to the problem of adjusting of labour emigration in Ukraine and to improvement of macroeconomic policy of Ukraine in the sphere of labour migration.

Актуальність теми дослідження. За умов світової економічної кризи ряд країн-імпортерів робочої сили приймають рестрикційні заходи щодо припливу трудових мігрантів на їх національні ринки праці. Для України, яка теж переживає спад економіки, важливе значення має вироблення такої стратегії міграційної політики, яка сприятиме завданню вирівнювання спадного тренду макроекономічних показників.

Аналіз останніх публікацій. Питання оптимізації державного регулювання трудової міграції досліджують поряд зарубіжних та українських науковців, серед яких Дж. Борхас, Г. Вурсел, С. Дрінквотер, І. Івахнюк, С. Метельов, Р. Раян, О. Старк, А. Гайдуцький, М.Долішній, Е. Лібанова, О.Малиновська, А. Румянцев, М.Тіху, В.Троян, А. Філіпенко, В.Шевчук та інші дослідники.

Постановка задачі. Завданням даної статті є запропонувати оптимальні заходи державного регулювання трудової еміграції в Україні з метою оптимізації її позитивного впливу на макроекономічний розвиток.

Результати дослідження автора. Макроекономічна політика України у сфері трудової міграції повинна охоплювати дві сфери. До першої з них відноситься уся сукупність проблем, що безпосередньо пов'язані з регулюванням міжнародної трудової міграції, зокрема еміграції з України. Друга включає в себе комплекс заходів щодо підвищення ефективності використання надходжень від міграційного капіталу. Ефективність функціонування і гнучкість ринку праці є дуже важливою для раціонального використання трудового потенціалу. Для забезпечення високої продуктивності використання робочої сили необхідно встановити чіткий взаємозв'язок між зусиллями працівників та оплатою праці, особливо це стосується державного сектору економіки України.

Ефективне функціонування зовнішньої трудової міграції населення без регулювання з боку держави є неможливим. Задача держави полягає в підвищенні ефективності даного процесу, правовому і соціальному захисті зовнішніх трудових мігрантів, попередженню загроз національній економічній безпеці. Разом з тим, створення цілісної системи управління зовнішніми міграціями в Україні все ще не завершено. Це підтверджу-

ється, зокрема, відсутністю концепції міграційної політики України, тобто зрозумілого й прийнятого для суспільства орієнтира, здатного об'єднати зусилля всіх гілок влади та інших політичних суб'єктів для досягнення конкретної спільної мети – створення прозорої системи сприяння процесу трудової міграції заради максимізації добробуту усього населення, включно з мігрантами, членами їх родин, що перебувають в Україні, а також тими, хто не виїжджає на роботу за кордон, постійно залишаючись у складі національного ринку праці.

Відсутність чітких концептуальних підходів до управління міграціями заважає створити спеціальний центральний орган державного управління у сфері міграції зі структурами на місцях, що був би здатний координувати і спрямовувати зусилля інших органів державного управління та місцевого самоврядування у відповідній сфері, забезпечувати єдність і послідовність впровадження міграційної політики держави на всій її території.

Зовнішня трудова міграція з України, яка набула переважно форму нелегальної, таких негативних рис, як численні випадки дискримінації, відсутність соціального і правового захисту і медичного страхування українських громадян, які працюють за кордоном, незахищеність перед злочинними угрупованнями. Причини негативної ситуації з регулюванням трудової міграції в Україні, на наш погляд, полягають у наступному:

1) не розроблений механізм взаємодії відповідних державних органів влади, які регулюють в'їзд, виїзд, перебування та працевлаштування як власних працівників за кордоном, так і іноземних громадян на території України;

2) не створена єдина організаційна структура, яка б відповідала за працевлаштування та соціальний захист українських працівників за кордоном;

3) не існує чітко визначеної процедури притягнення до відповідальності приватних агентств, що займаються працевлаштуванням за кордоном, за зловживання та ошукування громадян;

4) відсутня ефективна державна міграційна політика.